

СОВРЕМЕНОСТ

СПИСАНИЕ ЗА ЛИТЕРАТУРА, КУЛТУРА И УМЕТНОСТ

2013

Год. 62, број 1 (февруари)

СОВРЕМЕНОСТ

Списание за литература, култура и уметност

Издавач: Современост, Скопје

Редакција

м-р Славчо Ковилоски, главен и одговорен уредник

м-р Здравко Стојкоски, извршен уредник

Елена Пренцова, уредник

Првиот број на Современост излезе во Скопје, април 1951 година.

Досегашни главни и одговорни уредници:

(1951) - Киро Хаџи Василев

(1951 - 1952) - Владо Малески

(1952 - 1953) - Славко Јаневски, Димитар Митрев и Ацо Шопов

(1954 - 1968) - Димитар Митрев

(1969 - 1982) - Георги Сталев

(1983 - 2002) - Александар Алексиев

(2003 - 2012) - Васил Тоциновски

sovremenost_mk@hotmail.com

МАКЕДОНСКАТА ПОЕЗИЈА ОД 20 ВЕК ЗА АЛЕКСАНДАР МАКЕДОНСКИ

Во неколку наврати веќе пишувавме за присуството на Александар III Македонски во македонската книжевност и тоа одделно за фолклорот, средновековната литература, за македонската книжевност во 19 век, за драмата, како и за романот и расказот од македонскиот книжевен 20 век. Текстовите беа објавени во неколку македонски списанија, а во 2011 (број 2) и во 2012 година (број 1 и 2) во „Современост“ беа публикувани три текста коишто се однесуваат на ликот на Александар Македонски во средновековната литература и во македонскиот роман од 20 век. Во овој труд се задржуваме на македонските поетски дела за славниот крал на античка Македонија.

Имено, за разлика од романот, расказот и драмата, во поезијата од 20 век има поголем број книжевни дела за Александар Македонски. Во 20 век се објавени четири поеми и еден еп¹ за македонскиот крал и го-

лем број песни во разни збирки од бројни автори. Најпрво ќе ги разгледаме поемите и епот, а потоа песните и тоа, се разбира, од аспект на една доминантна тема што овде ја елаборираме – Александар Македонски како интерактивен код на културите.

1. Поеми

Во поемата „Во сенката на мечот (Александар Велики)“ од Петре Бакевски има неколку структурни сегменти коишто се индикации за Александар Македонски како интеркултурен код. Тука е, пред сè, поврзувањето на Александар со Севс и со Амон, со Троја, со Пајонците, со Хомер (со двата епа, односно со Ахил, Агамемнон, Андромаха, Одисеј), со персиските војни, со Гилгамеш. Низ лирско-епските стихови во оваа поема го гледаме Александар од неговото раѓање па сè до неговата смрт во Вавилон, а сиот тој негов живот е испреплетен со допирот на многубројни култури и со митолошки слоеви. Александар е „Новиот Ахил“,² Богот што доаѓа,³ „новиот господар на све-

¹ Станува збор за „Синот на Сонцето“ од Радован Павловски. Ова поетско дело авторот го детерминира како еп. Ја прифаќаеме ваквата жанровска определба на делото од страна на авторот, но со забелешката дека во „Синот на Сонцето“ има и голем број лирски елементи што се испреплетуваат со епските што е индикација ова дело да се категоризира како поема, а пак според структурираноста на

„Синот на Сонцето“ би можело да се рече дека станува збор за поетска збирка.

² Петре Бакевски, Во сенката на мечот (Александар Велики), Второ дополнето издание, Спектар прес, Скопје, 1995, стр. 207.

³ Исто, стр. 66.

тот“;⁴ тој има две татковини,⁵ тој е „магично момче“.⁶ Поврзувањето на Александар Македонски со богот Амон (според легендата, тој е син на Амон и на Олимпијада) значи и поврзување на Александар со Египет, односно со тоа се воспоставува врската помеѓу античко-македонската и египетската култура.

Лирскиот субјект во оваа поема многу често се поистоветува со македонскиот крал и тоа кога станува збор за онаа потрага по татковината, потрагата по сопствениот идентитет, потрагата по себеси: „Сам, на врвот на степата,/ Поблиску до небото,/ Подалеку од татковината,/ Научив сам да зборувам со ѕвездите!/ Мој Александре, со ѕвездите“.⁷

Во стиховите „Скраја од степските волци што завиваат/ на македонските војни“⁸ е поставена опозицијата *сџејски волци – македонски војни* што, секако, е алузија за супериорноста на Македонците во однос на Персијците во врска со војувањето. Тоа значи дека овде функционира онаа шема на колонизатори и колонизирани, односно елитни и субалтерни. Поврзувањето на Александар, пак, со Гилгамеш се темели врз потрагата по вечен живот на двајцата јунаци. Со тоа е воспоставена една индиректна врска помеѓу две култури коишто просторно и временски се мошне оддалечени меѓу себе – античко-македонската и сумерската (аси-

ро-вавилонската) култура, а точката во којашто тие се допираат ја претставува Александар Македонски, односно Велики како што вели Бакевски.⁹

Поемата „На безгласје глас“ од Атанас Вангелов е посветена на Блаже Конески. Во оваа поема паралелно течат песните за Конески и песните (сонетите) за античка Македонија. Во сонетите за античка Македонија Александар Македонски не е доминантна фигура. Сепак, јасно е дека во поемата се воспоставува релација помеѓу двајца великани во македонската историја – Блаже Конески и Александар Македонски. Со тоа, индиректно се воспоставува и една паралела помеѓу античко-македонската култура и современата македонска култура што, од своја страна, е тенденција којашто е позната во македонската културна историја уште од 19 век.

Има сегменти во оваа поема на Вангелов кои упатуваат на тоа дека Александар Македонски е крал кој

⁴ Исто, стр. 86.

⁵ Исто, стр. 233.

⁶ Исто, стр. 82.

⁷ Исто, стр. 236.

⁸ Исто, стр. 225.

⁹ Во поемата „Во сенката на мечот (Александар Велики)“ е вметнат циклусот „Белите крилни птици на Александар Великиот“ од збирката „Живи ѕвезди“ објавена во 1992 година. Исто така, во 1997 година Петре Бакевски го објави делото „Вавилон, Либрето за симфониска поема-ораториум 'Александар Велики'“, а тоа е, всушност, текстот од петтото пеење од поемата „Во сенката на мечот (Александар Велики)“. Дел од поемата „Во сенката на мечот“ е објавен и во изборот од поезијата на Бакевски во 2008 година: Петре Бакевски, *Небесен оган, Избор и предговор* Ранко Младеноски, Микена, Битола, 2008.

со своето дејствување остварил врски меѓу бројни култури. Следните стихови се мошне солидна илустрација за тоа: „Пајонци, Хелени, полкови од исток/ во бран се слеале, а сепак висок/ на Букефал знакот беше за Тир/ да падне“.¹⁰ Со истата функција се и паралелите помеѓу македонскиот крал Александар Македонски и персискиот крал Дариј III, како и помеѓу Александар Македонски и Троја, а овие две паралели, се разбира, имаат своја основа во историските настани поврзани со македонскиот воен поход на Исток преземен од античките Македонци на чело со Александар Македонски.

Синтагмата „варварите од север“ од првиот стих од песната „Демостен на пат за Пела“¹¹ го имплицира општопознатиот став на Атињаните кон Македонците („Другите“) како „варвари“, односно како народ кој не му припаѓа на т.н. хеленски свет. Според Атињаните, тие се супериорни во однос на подредените, инфериорните Македонци. Значи, синтагмата „варварите од север“ во поемата „На безгласје глас“ ја имплицира релацијата *супериорносѝ – инфериорносѝ* (од аспект на Атињаните) помеѓу атинската и античко-македонската култура.

Во „Синот на Сонцето“ од Радован Павловски има бројни структурни сегменти коишто епскиот јунак Александар Македонски го интегрираат како интерактивен код на културите, со оглед на фактот дека

авторот многу често се потпира врз автентичните историски настани од времето на 4 век пр.н.е. Во таа смисла, во ова дело на Павловски ги среќаваме интеркултурните врски меѓу Македонците и Персијците, Македонците и Евреите, Македонците и Илирите, Македонците и Индијците итн. Александар Македонски е епскиот јунак кој ги почитува и ги обединува различните народи и култури на светот и им ја носи слободата на тие народи: „Да даде Господ здрави и живи/ да стигнеме на крај свет./ И кралевите и боговите/ да ги ослободиме од тиранијата“.¹² Односот на Александар Македонски кон мртвото тело на Дариј III е идентичен како во историјата: „Со својот пурпурен плашт/ го покрив во вечерината на Персеполис/ мртвото тело на Дариј“.¹³ Исто така, и влегувањето на Александар во Ерусалим, односно неговиот контакт со Евреите, е предаден автентично во однос на историските сведоштва за тој настан.¹⁴

Но, Павловски го проширува семантичкото поле на својот лирско-епски јунак во однос на неговата улога како интеркултурен код. Тука се, пред сè, релациите што се воспоставени помеѓу македонскиот крал и бројните сумерски и асирски кралеви како што се Дингирадаму, Урукагина, Саргон, Тиглат Пилесер, Сенакериб, Есахардон, Асурбанипал и многу други. Сите тие кралеви живееле пред времето на Александар Маке-

¹⁰ Атанас Вангелов, На безгласје глас, Детска радост, Скопје, 1995, стр. 46.

¹¹ Исто, стр. 40.

¹² Радован Павловски, Синот на Сонцето, Зумпрес, Скопје, 1999, стр. 89.

¹³ Исто, стр. 91.

¹⁴ Исто, стр. 50-51.

донски, но тоа што тие се кралеви и нивните војувања на истите боишта ги поврзуваат со македонскиот крал, па на еден индиректен начин е воспоставена врска меѓу античко-македонската и асирската, од една, и античко-македонската и сумерската култура, од друга страна. Меѓутоа, типична илустрација за потенцирањето на космополитската идеја на Александар Македонски се стиховите од песната „Свадба во Суза“: „На свадба сме во Суза./ Само во утробата кога сме слеани/ од сите ѕвезди и земји/ само тогаш сме слободни народи“.¹⁵

Поемата „Александар“ од Иван Василевски започнува со воведна песна во акростих со името на македонскиот крал (Александар), а уште првиот стих ја навестува основната идеја на ова поетско дело: „Ако не стигнав да го одмеѓам светот“.¹⁶ Овде ја читаме резигнацијата на лирскиот субјект Александар Македонски за нереализираната идеја за создавање на светска заедница на сите народи и култури. Таа резигнација на лирскиот субјект (Александар – постхумно за себе) поради залудноста на преземениот воен поход, односно поради неуспехот да се обедини светот, е стожерната тема во оваа поема на Василевски.

Целта кон која се стреми македонскиот крал Александар Македонски е јасно дадена во бројни стихови од поемата „Александар“. Крајната цел на неговиот поход е да го обедини и да го очовечи светот: „Затоа, не

со меч, ами со љубов/ ќе ги отворам меѓите на светот/ Уште поголем да биде/ И уште почовечен“.¹⁷ Истата идеја ја среќаваме и во следните стихови: „Не обвинувај ме, учителу!/ Оти јас сум кинисал кон неврати/ Да го размеѓам светот помудар да биде/ И да го спасам од нечовештини“.¹⁸ Во тој контекст, во поемата на Василевски се среќаваме и со дискутабилната идеја за некохерентноста на космополитизмот (= екуменизмот) и национализмот (= патриотизмот) кај Александар Македонски: „Господар сум на народи и царства/ А татковината си ја изгубив/ Оти мене цел свет ми е татковина// Затоа, женете се секаде и секогаш/ Онаму кај што ќе ве залогорам/ И таму кај што ќе ве нахранат/ И тогаш кога ќе ви понудат мирта и вино/ Мешајте ја крвта за да се ороди светот“.¹⁹

Меѓутоа, по смртта на Александар таа негова идеја ќе исчезне. Светот не само што нема да се „ороди“, туку тој и натаму ќе се дели, а народите ќе војуваат меѓу себе. И затоа се јавуваа таа резигнација кај Македонецот: „Оти по мене ќе дојдат други./ што пак ќе го замеѓат моето царство!// Во слава ги споив страните на светот/ и пространства оковав во слобода,/ а слободата ми обеле во пранги“.²⁰ Сосема истото се потврдува и во следните стихови: „Се множиме и се делиме заради светот/

¹⁵ Исто, стр. 93.

¹⁶ Иван Василевски, Александар, Формика, Скопје, 1997, стр. 11.

¹⁷ Исто, стр. 17.

¹⁸ Исто, стр. 32.

¹⁹ Исто, стр. 50 - 51.

²⁰ Исто, стр. 23.

што не успеав да го одмеѓам/ Да биде уште поголем. И помајчински“.²¹

Јасно е дека во оваа поема Александар Македонски е антијунак. Илузија е неговата идеја да го обедини светот, да ги спои сите народи и сите култури во едно.

Во поемата „Александар Македонски“ од Пандо Колевски доминантна е автентичната историска основа за настаните поврзани со Александар Македонски, а тоа значи дека и овде Македонецот е обединувач на бројни народи и култури: македонската, египетската, персиската, индиската итн. На пример, во поемата се среќаваме со познатата историска релација Александар Македонски – Дариј III, односно почитта што македонскиот крал ја покажува кон убиениот персиски крал: „Кога во облаци од прав/ ја втаса колоната на Дариј/ последните знаци на живот/ по лицето му се ронеа/ Со својата кралска наметка/ ти го покри“.²²

Меѓутоа, во поемата на Колевски ја среќаваме и неподготвеноста на азиските народи да го прифатат Александар Македонски како обединител или, пак, како ослободител: „Кога смртта те закрили тебе/ во утробата Роксана/ го криеше твојот син/ пред омразата на светот“.²³ Тоа, бездруго, значи дека т.н. космополитска идеја на Александар наидува-ла на отпор не само кај неговите Македонци, туку и кај ориенталците, кај Другите.

²¹ Исто, стр. 27.

²² Пандо Колевски, Александар Македонски, Огледало, Скопје, 1994, стр. 11.

²³ Исто, стр. 15.

2. Песни

Во 20 век во македонската книжевност се објавени поголем број песни за Александар Македонски. Една песна е објавена во списание, а другите во поетски збирки. Првата песна е објавена во 1903 година.

Имено, авторот Петар Загорев во весникот „Автономна Македонија“ во септември 1903 година ја објавил песната со наслов „Там!“ („Таму!“) во која, меѓу другото, се вели: „Там при Пинд и Шар, при Струма и Вардар,/ Де всичко е покрило с дълбоки рани,/ Достојни потомци на Великий Александар,/ Геройски се борят с’ вековни тираны!“.²⁴ Очигледно е дека авторот ги поврзува античката и современата Македонија и тоа повикувајќи се на славата на Александар Македонски.

Двете песни од Гоце Митевски напишани во 1942 година останаа необјавени сè до 1980 година. Станува збор за песните „Робина“ и „Гоце Делчев“.²⁵ Во двете песни Митевски ги поврзува античка Македонија и современа Македонија така што го дава историскиот континуитет на

²⁴ „Автономна Македонија“, I, 13.IX. 1903, 4. Цитирано според: Блаже Ристовски, Александар Македонски во историската свест на Македонците во XIX и XX век. Во: Блаже Ристовски, Македонија и македонската нација, Детска радост, Скопје, 1995, стр. 137.

²⁵ Гоце Митевски оставил во ракопис две поетски збирки од 1942 година. Тоа се збирките „Смрт или слобода“ и „Лудос младос“. Двете песни се од збирката „Смрт или слобода“, а за првпат ги објави Блаже Ристовски во 1980 година.

борбата на македонскиот народ – Александар Македонски, Самоил, Гоце Делчев, Даме Груев, па сè до апелот и во времето кога живее поетот да стане македонскиот народ во борба против тиранот. Така, песната „Гоце Делчев“ завршува со следните стихови: „Александар му подари прстен/ и му рече да е борец крстен./ На прстенот [от горе] стојше: Гоце е еден./ за Макидонија прав син роден“.²⁶

Меѓутоа, во песната „Робина“ за Александар Македонски поетот вели дека во неговите раце била цела Азија и дека „беше голем император/ и на цел свет дури и диктатор./ Цел свет во негојте раце беше“.²⁷ Митески, очигледно, не го гледа Александар Македонски како космополит, туку, напротив, како диктатор кој на светот му ја наметнува својата волја. И во таа смисла, се разбира, можеме да зборуваме за Александар Македонски како интерактивен код на културите, но во рамките на онаа сфера што ја детерминираме како расистичка интеркултурна комуникација.

Песната „Пејзаж“²⁸ од Радован Павловски, всушност, не е песна што е целосно посветена за Александар Македонски, туку во неа македонскиот крал само се споменува во една споредба и тоа во контекст на Хималаите и Ханибал. Имплицитно, ов-

де би можеле да ја посочиме врската помеѓу античките Македонци и азиските народи, како и врската помеѓу античка Македонија и Картагина. Песната „Клуч на походот“²⁹ пак, е песна што е целосно посветена на Александар Македонски. Во врска со нашата главна тема, ги издвојуваме стиховите: „Големи кралеви на ситни кралства/ се разбегаа пред твојата сенка/ на походот како стаорци/ Реа на Азија“. Македонскиот крал Александар Македонски е супериорен во однос на азиските кралеви. Сосема е чигледно е дека во овие стихови е доминантен европоцентризмот во однос на Ориентот. Идентични значења среќаваме и во песната со наслов „Александар Македонски“³⁰ од „Отклучување на патиштата“ од Радован Павловски во која доминира супериорноста на македонскиот крал Александар Македонски во однос на персискиот крал Дариј III, како и на македонските во однос на сите азиски војни.

Илија Бошков–Крајнички во поетската збирка „Моето прво раѓање“ од 1984 година објави една песна со наслов „Александар Македонски“. Во оваа песна, Александар е „Сонце“ и „крал на стара земја“.³¹ Тој стапува во допир со Персија и Египет, па на таков начин ја спојува античко-маке-

²⁶ Блаже Ристовски, Македонскиот стих 1900–1944, истражувања и материјали, II, Мисла, Скопје, 1980, стр. 413.

²⁷ Исто, стр. 408.

²⁸ Радован Павловски, Молњи, Мисла, Скопје, 1978, стр. 55.

²⁹ Радован Павловски, Клучеви, Мисла, Скопје, 1986, стр. 22-23.

³⁰ Радован Павловски, Избрани дела, 3, Отклучување на патиштата, Наша книга, Скопје, 1986, стр. 50-55.

³¹ Илија Бошков–Крајнички, Моето прво раѓање, ОСИЗ за култура – Кочани, Кочани, 1984, стр. 28.

донската со персиската и со египетската култура.

Во „Послание“³² од Блаже Конески има два стиха коишто имплицитно се однесуваат на Александар Македонски: „Одовде тргнал некогаш поход до Инд,/ кој можел да го предвиди тоа?“³³ Во тој „поход до Инд“ Македонците ќе се среќаваат и ќе остваруваат контакти со бројни култури. Исто така, Александар Македонски во оваа песна е поставен во контекст со бројни историски личности и настани од други култури, а сите нив ги поврзува македонската земја: Цицерон, Цезар, Брут, тивериополските маченици, свети Наум, Марко Крале. На пример: „Близу до Драма/ призракот на Цезар му се јавил на Брута/ под шаторот/ спроти решителната битка“.³⁴

Во трите песни од Анте Поповски во поетската збирка „Ненасловена“ („Алелуја“³⁵, „Копнеж“³⁶ и „Повелба на Александар Македонски“³⁷) македонскиот крал Александар Ма-

кедонски е поставен во опозиција со аргонаутите, Азија, туѓите војски, Троја, Ахил. Анте Поповски го споредува походот на аргонаутите со походот на Александар Македонски во Азија. Синтагмата „туѓите војски“ ја имплицира релацијата *нашиите војски – туѓите војски*, а според тоа Другиот е странец, туѓинец, далечен, непријател. „Јазолот од три јажиња околу вратот на татковината“ што му е предаден на Александар во песната „Алелуја“³⁸ е метафора за поделбата на Македонија на три дела во втората деценија од 20 век, а со тоа Александар Македонски е поставен во улога на линк помеѓу античко-македонската и современата македонска култура. Песната, пак, со наслов „Трите жени и Александар Македонски“³⁹ од збирката „Провиденија“ од Анте Поповски ја потенцира благородноста на македонскиот крал, но и неговото незапирливо напредување во походот на Исток при што е неминовна средбата со бројни народи и култури.

Матеја Матевски во песната „Копнеж по целината“⁴⁰ во преден план го поставува светското царство („целината на светот“) кон кое копнее Александар Македонски. Но, тоа е илузија, заблуда на македонскиот крал. Тоа се „залудни сништа“ поради „непостојаноста на светот“.

³² Блаже Конески, Послание, Култура, Скопје, 1987, стр. 61.

³³ Исто.

³⁴ Исто.

³⁵ Анте Поповски, Ненасловена, Мисла, Скопје, 1988, стр. 37. Ги консултиравме и следните изданија што претставуваат избор од поезијата на Анте Поповски: Анте Поповски, Дрво што крвави, избор и поговор Санде Стојчевски, Детска радост, Скопје, 1991; Анте Поповски, Поезија, избор, редакција и поговор Слободан Мицковиќ, Наша книга, Скопје, 1990.

³⁶ Анте Поповски, Ненасловена, цит. дело, стр. 40.

³⁷ Исто, стр. 67.

³⁸ Исто, стр. 37.

³⁹ Анте Поповски, Провиденија, Детска радост, Скопје, 1995, стр. 68.

⁴⁰ Матеја Матевски, Завевање, Зумпрес, Скопје, 1995, стр. 36.

Никола Кљусев, пак, во песната „Цар на царевите мои“⁴¹ ја потенцира супериорноста на македонскиот крал во однос на Другите: „на гради туѓи/ штитој челични стопил“. Како и многу други автори, и Кљусев ги поврзува денешните Македонци со античка Македонија и со Александар Македонски: „Една капка крв/ од жилите Твој/ ко вулкан клокоти/ во мојот сој“.⁴²

Во поетската збирка „Безмерно“ Кире Неделковски објави и песна со наслов „Александар Македонски“.⁴³ Според Неделковски, походот на Александар Македонски не е залуден, зашто тој „целта ја оствари“. Александар „освојува и присвојува“, но и него го присвојуваат „секогаш нови генерации“. Интересна е оваа поетска порака на Неделковски затоа што и преку овие „присвојувања“ од страна на бројни народи, Александар Македонски од неговото време па сè до денес функционира како интерактивен код на културите.

Во трите свои поетски книги објавени на крајот од минатиот век („Сто сонети“, „Елегии“ и „Балади“) Петре Бакевски објави четири песни за Александар Македонски: „Градењето на Александрија“, „Љубопитство“ (во „Сто сонети“), „Антички Македонци“ (во „Елегии“) и „Александар ја урива Теба. Еврипид – молчи“ (во „Балади“). Градењето на градот Александрија во Египет е

еден од најголемите интеркултурни зафати на македонскиот крал, но Бакевски него го става во национална конотација: „Македонија во темел да ја стави“.⁴⁴ И Бакевски алудира на залудноста на идејата за обединувањето на екумената: „Кај сте сонувачи будни! Тој крајот на светот го најде./ треска бесконечна, иако земјата в топка се врти!“.⁴⁵ Во „Александар ја урива Теба. Еврипид – молчи“ доминантен е односот помеѓу Македонија и античките градови-држави. Епитетот „варварско племе“⁴⁶ за Македонците го отсликува односот меѓу супериорни (Хелените) и инфериорни (Македонците), се разбира, од аспект на Хелените за Другиот.

Во песната „Вранештица“ од Стојан Боризов–Марковски доминантни епитети за Александар Македонски се *освојувач* и *господар*. Александар е господар на „Индија... Грција, Египет, Израелот и Персија“.⁴⁷ Јасно е дека станува збор за релацијата *колонизајтори* – *колонизирани*, односно дека Другите се инфериорни во однос на Александар и Македонците. Идентично како кај

⁴⁴ Петре Бакевски, Градењето на Александрија, во: Сто сонети, Спектар прес, Скопје, 1997, стр. 35.

⁴⁵ Петре Бакевски, Антички Македонци, во: Елегии, Спектар прес, Скопје, 1998, стр. 77.

⁴⁶ Петре Бакевски, „Александар ја урива Теба. Еврипид – молчи“, во: Балади, Спектар прес, Скопје, 1999, стр. 113.

⁴⁷ Стојан Боризов–Марковски, Вранештица, во: Македонска поезија и проза од Австралија, самостојно издание, Скопје, 1998, стр. 20.

⁴¹ Никола Кљусев, Неизртено семе, Матица македонска, Скопје, 1996, стр. 69-70.

⁴² Исто, стр. 70.

⁴³ Кире Неделковски, Безмерно, Macedonia Prima, Охрид, 1997, стр. 33.

повеќе автори, во песната „Кон Македонија“ авторот го дава континуитетот во историјата на Македонија („Македонија – земја афионска,/ земја на јоргованите и божурите./ Филипова, Александрова,/ Самоилова, Гоцева, Дамева, Чентова,/ земја на сите раселени/ по Европа, Америка, Канада/ и Австралија“)⁴⁸ со што се поврзуваат античката и современата Македонија.

Според Богоја Таневски, Александар Македонски е „повисок од Олимп/ посилен од громовите/ посветол од светлината/ и побрз од секавиците“,⁴⁹ а неговата сила „светот го стресе“. Повеќе од јасно е дека овде со хиперболата се потенцира супериорноста на Александар во однос на Другите. Супериорноста на Александар е поставена и во однос на боговите: „И боговите беа послушни/ на твоите остри погледи/ и рекоа дека/ целото небо и земјата се твои“.⁵⁰ Од друга страна, насловот „Александар Македонски“ е второ пеење од подолгата песна со наслов „Црвени одблесози“ во која има пет пеења и каде што доминираат историски личности како што се Александар Македонски, цар Самоил и Гоце Делчев со што, се разбира, се алудира на врската *античка Македонија – современа Македонија* којашто, како што видовме, е доминанта во македонската поезија од 20 век.

„Живеам во Азија“ од Трајан Петровски е поетска збирка во која „ја читаме“ сликата што ја создава Европеецот за Ориентот. За Европеецот Ориентот е негостољубив и суров ареал. Ориентот се опишува со негативни атрибути, како на пример во песната „Нашите болести“: азиски ветрови, нарогушени клими и јанси, расадници на силувани нежности, агонии на самраците, испомешани симетрии, заситувачки отрови и балсами итн.⁵¹ Како опозит на сиот тој пејзаж стои „славата на Александар Македонски“.⁵² Ваквата европска слика за Ориентот се потврдува и во песната „Мечот на Александар Македонски“ во која мечот на Александар е поставен во опозитна релација со „студените ѕвезди на Персија“.⁵³ Покрај честото поистоветување на лирскиот субјект со Александар Македонски, во десетте песни што ги изделивме од оваа збирка, македонскиот крал ја има улогата на интеркултурен интегрант и тоа во однос на античко-македонската и персиската, но и меѓу античко-македонската и египетската култура што може да се илустрира со стиховите од песната „Ти беше таа жена“: „...вишна пирамида/ од коските на фалангите на Александар Македонски“.⁵⁴ Јасно е дека пирамидата ја симболизира египетската култура, а фалангите на Александар Македонски се синегдоха за Македонија, односно за маке-

⁴⁸ Исто, стр. 40.

⁴⁹ Богоја Таневски, Александар Македонски, во: Судбини, Апекс, Битола, 1999, стр. 49.

⁵⁰ Исто, стр. 50.

⁵¹ Трајан Петровски, Живеам во Азија, Детска радост, Скопје, 2000, стр. 54.

⁵² Исто.

⁵³ Исто, стр. 49.

⁵⁴ Исто, стр. 17.

донската култура. Смртта на Александар во Вавилон е, исто така, линк меѓу античко-македонската и персиската култура, а Голгота (во песната „Смртта во Азија“) е топос кој ги поврзува античко-македонската и еврејската култура, но истовремено го поставува македонскиот крал во контекст на христијанството.⁵⁵ Сето ова, бездруго, значи дека во бројни стихови од десетте изделени песни од збирката „Живеам во Азија“ од Трајан Петровски, македонскиот крал е претставен како интерактивен код на културите.⁵⁶

3. Заклучок

Во македонската поезија од 20 век македонскиот крал Александар III Македонски зазема мошне значајно место во врска со зачестеноста на неговото појавување во овие стихови. Притоа, во голема мера се врши книжевно-уметничка елаборација на ликот на Александар Македонски како интерактивен код на културите и тоа од бројни, но и од мошне разновидни аспекти. Во прв ред тука мислиме на интегрирањето на Александар Македонски како интерактивен код на многубројни култури и народи коишто временски и просторно се мошне далечни меѓу себе, односно проширување, збогатување на семан-

тичкото поле на ликот на Александар Македонски како интеркултурен код. Во прилог на изнесената теза е и често нагласуваниот мултикултурализам на големата Империја што ја создал Александар Македонски на три континенти, односно во Европа, Африка и Азија. Во македонската поезија од 20 век, исто така, е често поврзувањето на Александар со богот Амон со што се алудира на интеркултурната врска меѓу античка Македонија и старата египетска држава. Треба да се нагласи тука и воспоставувањето на паралела помеѓу античко-македонската култура и современата македонска култура. Во оваа поезија се обработуваат бројни историски теми за Александар III Македонски со внесување на книжевни (фикциски) елементи преку имагинацијата на поетите и тоа за настани за кои историјата нема сигурни, автентични податоци, односно пополнување на „празните“ места од историјата на античка Македонија. Во тој контекст, значајно место заземаат прашањата, односно дилемите за космополитизмот на Александар Македонски.

Има, се разбира, и многу други особености на македонската поезија од 20 век коишто го отсликуваат античкиот македонски крал Александар Македонски како знак низ кој се пресекуваат бројни културни идентитети. Но, и од приложените сегменти е јасно дека во македонската поезија од минатиот век е мошне фреквентна универзалната идеја за неизбежните културни интерференции во сите времиња и на сите простори изра-

⁵⁵ Исто, стр. 41.

⁵⁶ Во песната „Гроб во бесмртната вода“ од Славе Ѓорѓо Димоски не успеавме да најдеме елементи кои би упатувале на Александар Македонски како интерактивен код на културите. Да се види: Славе Ѓорѓо Димоски, Темно место, Зумпрес, Скопје, 1999, стр. 38.

зена низ призмата на историските факции и книжевните фикции поврзани со најславниот антички Македонец.

Библиографија

1. Бакевски Петре (1995). *Во сенкаџа на мечоџи (Александар Велики)*; второ дополнето издание. Скопје: Спектар прес.
2. Бакевски Петре (1997). *Сџо сонетџи*. Скопје: Спектар прес.
3. Бакевски Петре (1998). *Елеџиџи*. Скопје: Спектар прес.
4. Бакевски Петре (1999). *Балади*. Скопје: Спектар прес.
5. Боризов–Марковски Стојан (1998). *Вранешџиџица*. Во: *Македонска џоезија и џроза од Австралија*. Скопје: самостојно издание.
6. Бошков–Крајнички Илија (1984). *Моеџо џрво раџање*. Кочани: ОСИЗ за култура – Кочани.
7. Вангелов Атанас (1995). *На безџлас-је џлас*. Скопје: Детска радост.
8. Василевски Иван (1997). *Александар*. Скопје: Формика.
9. Димоски Славе Горџо (1999). *Темно месџо*. Скопје: Зумпрес.
10. Кљусев Никола (1996). *Неиз’рџено семе*. Скопје: Матица македонска.
11. Колевски Пандо (1994). *Александар Македонски*. Скопје: Огледало.
12. Конески Блаже (1987). *Послание*. Скопје: Култура.
13. Матевски Матеја (1995). *Завевање*. Скопје: Зумпрес.
14. Неделковски Кире (1997). *Безмерно*. Охрид: Macedonia Prima.
15. Павловски Радован (1978). *Молџи*. Скопје: Мисла.
16. Павловски Радован (1986). *Избрани дела, 3, Оџклучување на џаџиџиџиџа*. Скопје: Наша книга.
17. Павловски Радован (1986). *Клучеви*. Скопје: Мисла.
18. Павловски Радован (1999). *Синоџи на Сонцеџо*. Скопје: Зумпрес.
19. Петровски Трајан (2000). *Живеам во Азија*. Скопје: Детска радост.
20. Поповски Анте (1988). *Ненасловена*. Скопје: Мисла.
21. Поповски Анте (1995). *Провиденија*. Скопје: Детска радост.
22. Ристовски Блаже (1980). *Македонскиоџи сџих 1900–1944, исџражувања и маџеријали, I, II*. Скопје: Мисла.
23. Ристовски Блаже (1995). *Македонија и македонскаџа нација*. Скопје: Детска радост.
24. Таневски Богоја (1999). *Суџбини*. Битола: Апекс.